МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ

ХРУЩ СВІТЛАНА СЕРГІЇВНА

УДК 027.022(477):005.591.6]:004(043.5)

ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО МЕДІАПРОСТОРУ В ПУБЛІЧНИХ БІБЛІОТЕКАХ УКРАЇНИ

27.00.03 – книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата наук із соціальних комунікацій

Київ – 2023

Дисертацією є кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Роботу виконано у Київському національному університеті культури і мистецтв, Міністерство освіти і науки України, м. Київ.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент
Чайковська Олена Антонівна,
Київський національний університет
культури і мистецтв,
декан факультету дистанційного навчання

Офіційні опоненти: доктор наук із соціальних комунікацій,
старший науковий співробітник
Горова Світлана Валеріївна,
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського,
старший науковий співробітник
відділу політичного аналізу
Служби інформаційно-аналітичного
забезпечення органів державної влади;

кандидат педагогічних наук, професор
Загуменна Віра Вікторівна,
Національна академія керівних кадрів
культури і мистецтв,
професор кафедри арт-менеджменту
та івент-технологій.

Захист відбудеться «16» червня 2023 р. о 12:00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.807.04 у Київському національному університеті культури і мистецтв за адресою: 01601, м. Київ, вул. Євгена Коновальця, 36, ауд. 209.

Із дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Київського національного університету культури і мистецтв за адресою: 01601, м. Київ, вул. Є. Коновальця, 36.

Автореферат розіслано «15» травня 2023 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради О. О. Гарачковська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Стрімкий розвиток цифрових технологій та необхідність розбудови в Україні цифрової економіки і суспільства знань зобов'язують бібліотеки стати ключовими постачальниками цифрових інформаційних продуктів і сервісів на основі опанування можливостей Бібліотеки 4.0, переваг інтернету речей та штучного інтелекту.

Сучасна публічна бібліотека як багатофункціональне середовище, ефективність діяльності якого значною мірою визначається ступенем впровадження цифрових технологій і розвитком на їх основі інноваційних мобільних сервісів, має пришвидшувати темпи цифровізації усіх виробничих процесів і технологій. Між тим, переважна більшість публічних бібліотек України не мають розвиненої цифрової інфраструктури та підготовленого до її опанування персоналу, який би уможливив перехід на якісно новий рівень інформаційного обслуговування користувачів.

Актуальність теми дисертації зумовлена наявністю таких основних протиріч між: необхідністю перетворення інформації та знань у нову виробничу силу цифрової економіки та низькою залученістю публічних бібліотек України в процеси продукування затребуваних суспільством цифрових продуктів та послуг; об'єктивною потребою розбудови інноваційного медіапростору в сучасних публічних бібліотеках України та нерозробленістю теоретико-методичних засад його формування. Результати контент-аналізу бібліотекознавчих досліджень дозволяють констатувати, що ключові теоретичні концепти означеної проблематики ще не набули комплексного вивчення, що є додатковим свідченням актуальності теми дисертації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Обрана проблематика дослідження пов'язана із необхідністю реалізації Цифрової адженди України, законів України «Про бібліотеки і бібліотечну справу», Стратегії розвитку бібліотечної справи в Україні до 2025 р. «Якісні зміни бібліотек задля забезпечення сталого розвитку України», іншими законодавчими і програмними документами українського уряду.

Дисертація є складовою цільової комплексної науково-дослідної роботи Київського національного університету культури і мистецтв (КНУКіМ) «Актуальні проблеми інформаційно-комунікаційної науки й освіти» (державний реєстраційний номер 0118U100212), виконана відповідно до плану наукової та навчально-методичної роботи кафедри інформаційних технологій КНУКіМ.

Метою дослідження є розроблення концептуальних засад формування інноваційного медіапростору сучасних публічних бібліотек України.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких **завдань:**

– дослідити еволюцію наукових поглядів на сутність та специфічні властивості інноваційного медіапростору публічної бібліотеки;

– охарактеризувати вплив цифрових трансформацій суспільства на актуалізацію розробки досліджуваної проблематики;

– обґрунтувати методологічний інструментарій вивчення інноваційного медіапростору бібліотек;

– окреслити аксіологічні орієнтири формування інноваційного медіапростору бібліотек;

– охарактеризувати напрями трансформацій соціокомунікативних практик бібліотек у цифровому медіапросторі;

– обґрунтувати ефективність проєктного менеджменту як інструменту інноваційного розвитку медіапростору бібліотеки;

– виявити систему компетентностей, необхідних бібліотечному фахівцю для формування інноваційного медіапростору сучасної бібліотеки;

– розробити концептуальну модель формування інноваційного медіапростору публічної бібліотеки.

Об'єкт дослідження – медіапростір публічної бібліотеки.

Предмет дослідження – концептуальні засади формування інноваційного медіапростору публічних бібліотек України в умовах цифрових трансформацій.

Методи дослідження. Для досягнення мети й вирішення поставлених у дослідженні завдань застосовано комплекс загальнонаукових підходів і методів, зокрема соціокомунікативний, системний, структурно-функціональний, аксіологічний підходи, методи порівняння, узагальнення, систематизації, прогнозування, моделювання. Використання соціокомунікативного та системного підходів дозволило з'ясувати сутність та властивості медіапростору сучасної бібліотеки, в якому саме цифрові медіа є факторами інноваційних змін. Завдяки застосуванню структурно-функціонального підходу встановлено базові компоненти бібліотечного медіапростору, визначено трансформації, що відбуваються з ними під впливом цифрової конвергенції різних типів мас-медіа. Дослідницькі можливості аксіологічного підходу сприяли розкриттю культуротворчої місії публічної бібліотеки, яка в умовах тотальної цифровізації суспільства має підтримувати баланс техніко-технологічної та гуманістичної складових бібліотечного медіапростору.

Для визначення ступеня розробленості наукової проблеми було використано джерелознавчий пошук та контент-аналіз профільних публікацій з теми дослідження; термінологічний аналіз – для уточнення терміносистеми предметної галузі; метод інформаційної діагностики (експрес-аналіз) і порівняльний метод – для встановлення сучасного стану та напрямів трансформації соціокомунікативних практик публічних бібліотек України; методологія концептуального моделювання – для розробки концептуальної моделі формування інноваційного медіапростору публічної бібліотеки.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що в дисертації *вперше*:

– визначено сутність, структуру та інноваційні властивості медіапростору публічної бібліотеки як комунікаційного феномена, що забезпечує комфортну мережну взаємодію в системі «бібліотека – користувач» і характеризується динамічністю, мобільністю, інтерактивністю, дистантністю;

– запропоновано концептуальну модель формування інноваційного медіапростору публічної бібліотеки, яка визначає техніко-технологічний та соціокомунікаційний рівні бібліотечної діяльності в їх взаємозв'язку та взаємовпливі. Техніко-технологічний рівень охоплює цифрову інфраструктуру, цифровий контент та цифрового бібліотекаря; соціокомунікаційний – соціальне конструювання нових ціннісних стратегій розвитку суспільства та особистості через реалізацію бібліотекою її сутнісних функцій;

– виявлено об'єктивні чинники формування інноваційного медіапростору сучасних бібліотек України, серед яких домінуючими є стрімкий розвиток цифрових технологій та штучного інтелекту, конвергенція новітніми медіа засобів вербальної, аудіо- та візуальної комунікації, ускладнення медіа-ландшафту внаслідок заміни стаціонарних медіа мережними та мобільними;

удосконалено:

– терміносистему предметної сфери «медіапростір публічних бібліотек» через уточнення його ключових понять;

– визначення сутності та специфічних ознак поняття «цифровий бібліотекар» (digital librarian, DL), доповнення системи його фахових компетентностей;

набули подальшого розвитку:

– організаційно-методичні засади формування інноваційного медіапростору як комунікаційного ландшафту діяльності сучасної публічної бібліотеки, що реалізує інформаційну, культуротворчу, ціннісно-орієнтаційну, освітньо-виховну, рекреаційну, реабілітаційну функції;

– наукові уявлення про реалізацію аксіологічної сутності публічної бібліотеки як інформаційно-просвітницької установи, що працює на ідеях культуроцентризму, гуманізму, демократизму, культурного плюралізму, відповідальності за збереження національної ідентичності.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що вони є корисними широкому колу бібліотечних фахівців, мають перспективи для реального застосування в практиці роботи публічних бібліотек України, сприятимуть їх виходу на якісно новий рівень сервісного обслуговування користувачів. Результати дослідження можуть бути використані працівниками бібліотек в процесі розробки стратегії формування інноваційного медіапростору, а також в освітньому процесі профільних закладів вищої освіти, зокрема в системі перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців зі спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», вони суттєво доповнюють змістову складову навчальних дисциплін «Організація медіапростору в інформаційних центрах», «Інформаційний сервіс», «Проєктна діяльність бібліотек». Основні результати дослідження було втілено в освітньому процесі кафедри інформаційних технологій Київського національного університету культури і мистецтв в процесі розроблення силабусу освітньої компоненти «Інноваційний медіапростір сучасної бібліотеки», а також використано в професійних комунікаціях з бібліотечними фахівцями на створеній на Фейсбуці тематичній групі «Інноваційний

медіапростір бібліотеки», призначеній для обміну ідеями, інноваціями, обговорення та вирішення проблем цифрових трансформацій бібліотек.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаним науковим дослідженням. Його висновки й рекомендації одержані авторкою особисто. У публікаціях, виконаних у співавторстві, внесок здобувача складає 65%.

Апробацію результатів дослідження здійснено на міжнародних наукових конференціях «Інформаційні технології в культурі, мистецтві, освіті, науці, економіці та бізнесі» (Київ, 2019, 2020, 2022), «Траєкторії сталого розвитку українського суспільства: особистість і культура» (Маріуполь, 2019), «Інформаційні технології в соціокультурній сфері, освіті та економіці» (Київ, 2020, 2022); всеукраїнській науково-практичній конференції «Участь бібліотек у збереженні культурної спадщини та відновленні історичної пам'яті народу» (Київ, 2019).

Публікації. Основні положення та результати дослідження викладено у 20 наукових працях, з них 12 одноосібних і 8 в співавторстві, із яких: 5 у наукових фахових виданнях України, 3 у наукових зарубіжних виданнях, 12 тез доповідей на міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях.

Структура та обсяг дисертації зумовлені метою та завданнями дослідження. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, списку використаних джерел, додатків. Повний обсяг дисертації становить 220 сторінок, із них 170 сторінок основного тексту. Список використаних джерел налічує 240 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовано його мету й завдання, визначено об'єкт і предмет, розкрито зв'язок роботи з науковими програмами та планами. Охарактеризовано методи дослідження, розкрито наукову новизну і практичне значення одержаних результатів, подано відомості про їх апробацію та впровадження, наведено список публікацій авторки.

У **розділі 1 «Теоретико-методичні основи дослідження інноваційного медіапростору сучасних бібліотек»** висвітлено стан наукового опрацювання теми, окреслено джерельну базу дослідження, визначено його методологічний інструментарій, окреслено сутність аксіологічного підходу до організації функціонування діяльності публічної бібліотеки, яка адаптується до процесів цифровізації глобального комунікаційного простору.

У підрозділі 1.1 «Цифровізація як чинник актуалізації соціокультурної діяльності публічних бібліотек» висвітлено процеси цифрових трансформацій держави і суспільства як передумови формування інноваційного медіапростору публічних бібліотек і диверсифікації їх базових функцій.

Наголошено, що запровадження інновацій у бібліотечній сфері зумовлено: стрімкою цифровізацією соціокомунікаційної взаємодії на всіх рівнях – від локального до глобального; суттєвим впливом цифрових

технологій на особистість і суспільні процеси; конвергенцією всіх засобів комунікації в мережний простір; стиранням гранів між виробником і споживачем інформаційних, освітніх, просвітницьких і соціокультурних послуг; необхідністю підтримки державних реформ у сфері цифровізації суспільства.

Зазначено, що під впливом цифрових технологій відбувається трансформація публічної бібліотеки як традиційного соціокультурного інституту, переосмислюються та модернізуються принципи організації бібліотечного простору, оновлюються методи бібліотечно-інформаційної діяльності, бібліотеки використовують у своїй повсякденній діяльності можливості цифровізації й вибудовують нові типи мережевих відносин між бібліотекарем та читачем.

У підрозділі 1.2. «Теоретико-методологічні підходи до вивчення діяльності бібліотек в умовах цифровізації суспільства» систематизовано й проаналізовано праці українських та зарубіжних науковців, які окреслюють предметне поле наукових рефлексій щодо осмислення сутності інноваційного медіапростору сучасної публічної бібліотеки.

Роль та напрями перебудови публічних бібліотек як базових комунікаційних посередників в системі «цифрові інформаційні ресурси – користувач» висвітлено у працях К. Бережної, О. Бруй, І. Бородай, Т. Вилегжаніної, О. Воскобойнікової-Гузєвої, В. Загуменної, О. Клименко, С. Кравченко, О. Кузьменко, Л. Татарчук, Л. Трачук, І. Яреми та ін. Сучасний стан цифрової модернізації бібліотек України, їх новітні медіакомунікативні можливості та інструментальні засоби обслуговування користувачів досліджувались у працях В. Бондаренко, В. Волинець, С. Горової, І. Давидової, Є. Кулик, О. Мар'їної, С. Назаровець, О. Онищенко, Г. Салати. Теоретичним підґрунтям розроблення концептуальної моделі формування інноваційного медіапростору сучасної бібліотеки були напрацювання Л. Костенко, В. Копанєвої, Т. Гранчак, Т. Сидоренко та ін.

Цінними для осмислення векторів соціокультурного спрямування діяльності бібліотек в умовах цифровізації суспільства, тенденцій посилення їх культуроцентричності та клієнтоорієнтованості, проблем опанування сучасних моделей, методів і засобів надання інформаційних послуг були праці Д. Василенко, С. Горової, В. Жукової, Н. Кунанець, А. Ржеуського, Л. Сісіної та ін. Актуальними для вирішення завдань дисертаційного дослідження є питання підвищення ефективності професійних комунікацій та вдосконалення фахових компетентностей бібліотекарів як умови успішного формування інноваційного медіапростору бібліотеки. До цих проблем у своїх дослідженнях зверталися Н. Грабар, О. Сербін, Г. Шемаєва. До розробки теоретико-методичних засад актуалізації системи загальних та спеціальних компетентностей бібліотечного персоналу в умовах цифровізації суспільства причетні Н. Бачинська, А. Гуменчук, В. Касьян, І. Лобузіна, О. Матвієнко, Т. Новальська, А. Соляник, М. Цивін.

Результати всебічного аналізу наукових праць дозволяють довести, що проблема формування інноваційного медіапростору публічних бібліотек

України в умовах цифрових трансформацій ще не була предметом самостійного дисертаційного дослідження.

У підрозділі 1.3. «Аксіологічні орієнтири формування інноваційного медіапростору бібліотек» окреслено ціннісні орієнтири діяльності публічної бібліотеки в умовах цифрових трансформацій.

Застосування методології аксіологічного підходу дає змогу розкрити сутність сучасної публічної бібліотеки як соціокультурного феномена, визначити ціннісні орієнтири та гуманістичні концепти її діяльності. Підкреслено, що формування медіапростору публічної бібліотеки має спрямовуватися на конструювання умов для творчого розвитку і самореалізації користувача через посилення виховної та просвітницької функцій, змістовну організацію дозвілля.

Зазначено, що протиріччя між технізацією та гуманізацією бібліотечного соціального інституту, що виникають під впливом стрімкого домінування цифрових технологій в усіх сферах життєдіяльності людства, знаходяться в полі уваги від початку активізації цього процесу (А. Чачко, О. Матвієнко та ін.) і залишаються актуальними донині в дослідженнях українських науковців (О. Воскобойнікова-Гузєва, Ю. Трач та ін.).

Надано визначення терміну *інноваційний медіапростір публічної бібліотеки* як сформованої під впливом цифрових трансформацій сукупності техніко-технологічних та програмних засобів бібліотечної діяльності, спрямованих на задоволення інформаційних, комунікаційних та соціокультурних потреб громадян, зумовлених їх професійною, громадською діяльністю, навчанням, дозвіллям, побутом, завданнями особистісного зростання та спілкування.

У **розділі 2 «Соціокомунікативні практики бібліотек України у інноваційному медіапросторі»** розглянуто зміст новітніх напрямів роботи публічних бібліотек, пов'язаних з опануванням можливостей сучасних техніко-технологічних і віртуально-мережних засобів та інструментів реалізації комунікаційної взаємодії з користувачем, надання йому дистантних інформаційних продуктів та послуг.

У підрозділі 2.1. «Інформаційно-комунікаційні сервіси публічних бібліотек у інноваційному медіапросторі» узагальнено й охарактеризовано різноманіття сучасних можливостей цифрового бібліотечно-інформаційного виробництва, асортимент послуг, спрямованих на задоволення усього спектру інформаційних, освітніх, соціокультурних, рекреаційних потреб користувачів.

Визначено, що *соціокомунікаційні практики бібліотек в умовах цифровізації* – це особлива організація медіапростору, що побудована на принципах культуроцентризму, відкритого діалогу та просвітництва, комфортного й змістовного комунікаційного ландшафту, орієнтації на потреби та інтереси громади, що веде до покращення соціокультурних умов її життя та подолання загроз цифрової нерівності.

З метою забезпечення якості та ефективності бібліотечного обслуговування різноманітних інформаційних потреб користувачів, запровадження інноваційних продуктів та сервісів наголошено на необхідності

опанування інструментів кадрового менеджменту, спрямованого на створення надійної системи підвищення кваліфікації бібліотечних фахівців.

У підрозділі 2.2. «Техніко-технологічні засоби формування інноваційного медіапростору бібліотеки» охарактеризовано сервісні можливості різних інформаційно-комп'ютерних технологій, починаючи від впровадження в Україні автоматизованих бібліотечно-інформаційних систем (АБІС) до сучасних цифрових технологій.

Доведено, що базовими інструментами, які нині стають основою інформаційно-технологічного розвитку бібліотек, є веб-технології, які дають змогу адаптувати бібліотечно-інформаційні ресурси і сервіси до потреб віртуальних користувачів, і під впливом технічного прогресу еволюціонують від статичних інформаційних характеристик Web 1.0, Web 2.0 до семантичних технологій Web 3.0, інтернету речей Web 4.0 та штучного інтелекту.

Інструменти соціальних мереж дають змогу бібліотекам інформувати користувачів у зручний для них спосіб, постійно розширювати асортимент послуг для задоволення їх інформаційних потреб, рекламувати бібліотечні сервіси, спілкуватися з потенційними користувачами в режимі реального часу, опановувати переваги використання чат-ботів – комп'ютерних програм, розроблених на основі нейромереж і технологій машинного навчання.

Еволюціонувавши від окремих автоматизованих бібліотечних процесів до системних цифрових трансформацій бібліотеки як інформаційно-комунікаційного хабу, техніко-технологічні засоби формування інноваційного медіапростору бібліотек нині спираються на імерсивні технології, системи штучного інтелекту, актуалізують використання сучасних проєктних методологій щодо впровадження технологічних інновацій у бібліотеках.

У підрозділі 2.3. «Проєктний менеджмент як інструмент ефективного формування інноваційного медіапростору бібліотеки» розглянуто сучасні моделі управління змінами, що забезпечують підвищення адаптивності бібліотечного соціального інституту в умовах цифровізації глобального комунікаційного простору.

Зазначено, що поліфункціональність діяльності бібліотеки під впливом цифрових трансформацій потребує запровадження *проєктного менеджменту* – процесу управління командною роботою, ресурсами проєкту за допомогою спеціальних методів та прийомів з метою успішного досягнення поставленої мети. Застосування методології проєктного менеджменту в публічних бібліотеках зумовлено інноваційністю, інтегрованістю та складністю завдань із опанування цифрових технологій, динамічними та непередбачуваними змінами зовнішнього середовища, необхідністю злагодженої координації різних видів ресурсів (фінансових, часових, кадрових, когнітивних) та дотримання термінів виконання проєкту. Уведено до наукового обігу термін «*менеджмент цифрових трансформацій бібліотеки*», який визначено як цілеспрямовану діяльність з формування стратегії та реалізації плану дій щодо цифровізації бібліотечного виробництва з метою переходу на якісно новий рівень комфортного дистанційного обслуговування користувачів.

У **розділі 3 «Стратегії формування інноваційного медіапростору публічних бібліотек України»** окреслено базові чинники, що зумовлюють позитивні зміни конфігурації простору виробництва та споживання бібліотечно-інформаційних продуктів та послуг.

У підрозділі 3.1. «Компетентності бібліотечного фахівця як чинник розбудови інноваційного медіапростору» розкрито систему загальних та професійних компетентності сучасного бібліотекаря, визначено співвідношення понять «цифрова грамотність», «цифрова компетентність», «цифрова культура».

За результатами аналізу Рамок цифрових компетентностей, запропонованих Міністерством цифрових трансформацій України, публікацій українських науковців, а також міжнародних документів, які формулюють чинні та перспективні вимоги до компетентностей бібліотечного фахівця, надано визначення терміну «цифровий бібліотекар». Його сутнісними властивостями є те, що *цифровий бібліотекар* – це фахівець, діяльність якого відбувається в цифровому медіапросторі бібліотеки й спрямована на забезпечення інтерактивних режимів комунікаційної взаємодії з користувачем. Серед першочергових завдань цифрового бібліотекаря: забезпечення вільного доступу до бібліотечно-інформаційних ресурсів та сервісів; подолання цифрової нерівності та формування цифрової грамотності громадян; консультування користувачів з питань використання цифрових технологій у різних сферах життя; сприяння розвитку цифрових компетентностей різних груп населення.

Доведено, що в умовах цифрових трансформацій важливим є безперервне підвищення кваліфікації бібліотечних кадрів, яке передбачає не лише оновлення знань, а й зміну способу мислення, набуття умінь подолання психологічних бар'єрів у освоєнні нових технологій і впровадженні інновацій. З метою модернізації освітніх програм підготовки фахівців зі спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» дисертантом розроблено силабус освітньої компоненти «Інноваційний медіапростір сучасної бібліотеки», зміст якого успішно апробовано в навчальному процесі Київського національного університету культури і мистецтв.

У підрозділі 3.2. «Професійні комунікації як умова формування інноваційного медіапростору публічних бібліотек» зазначено, що злагоджена комунікаційна взаємодія бібліотекарів на інституціональному, регіональному та глобальному рівнях є невід'ємною складовою модернізаційних перетворень бібліотечного соціального інституту.

Охарактеризовано роль і можливості основних каналів професійних комунікацій бібліотечних фахівців, визначено проблеми й резерви вдосконалення контенту бібліотечних сайтів, блогів, форумів, а також змісту тематичних рубрик бібліотекознавчих фахових видань. Запропоновано актуалізувати рубрики «Бібліотечному фахівцю», що формуються на сайтах провідних публічних бібліотек України, оперативно оновлювати їх контент для кращого обміну досвідом та змістовними інформаційними ресурсами, запровадити методичні онлайн-консультації зі складних проблем діяльності

бібліотек. Визначено напрями вдосконалення змісту відповідних рубрик наукових та науково-практичних бібліотекознавчих журналів («Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук», «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія», «Бібліотечна планета», «Бібліотечний форум: історія, теорія і практика» та ін.), в яких висвітлюється кращий досвід інноваційної бібліотечної діяльності.

Зазначено, що з об'єктивних причин (COVID, російська воєнна агресія проти України) формальні і неформальні комунікації бібліотечних фахівців реалізуються переважно в режимі онлайн під час проведення фахових науково-практичних конференцій, семінарів, онлайн-марафонів і тренінгів, за можливості – виїзних професійних турів та ін.

Найоперативнішим комунікаційним каналом представлення досвіду діяльності бібліотек є соціальні мережі, у яких наявні групи для обміну ідеями, інноваціями, обговорення та пошуку спільних рішень щодо актуальних питань інформаційно-бібліотечної спільноти. З метою предметно-тематичного розширення горизонтальних професійних комунікацій бібліотечних фахівців у питаннях, які стосуються представлення кращого досвіду створення і використання інноваційного медіапростору бібліотек, на платформі Фейсбук дисертантом було створено ініціативну групу «Інноваційний медіапростір бібліотеки», яка дозволяє підтримувати зворотній зв'язок з колегами в режимі онлайн.

У підрозділі 3.3. «Концептуальна модель формування інноваційного медіапростору публічної бібліотеки» висвітлено базові інституційні складові об'єкта дослідження як комунікаційного феномена, розкрито їх специфічні властивості та внутрішньосистемні зв'язки.

Моделювання об'єкту дослідження спиралося на концепцію медіапростору бібліотеки як цифрового оточення, в якому здійснюється ефективна соціокомунікаційна взаємодія між бібліотекою та користувачами щодо виробництва і споживання інформаційних продуктів та послуг, реалізації базових функцій бібліотечного соціального інституту.

Структурний контур концептуальної моделі передбачає техніко-технологічний та соціокомунікаційний рівні формування і функціонування медіапростору. Техніко-технологічний рівень охоплює цифровий контент, який репрезентується користувачу завдяки наявності цифрової інфраструктури і цифрового бібліотекаря, що управляє життєвим циклом бібліотечно-інформаційного виробництва. На соціокомунікаційному рівні медіапростору публічної бібліотеки, що утворюється на сталих взаємозв'язках в системі «бібліотекар – користувач», відбувається соціальне конструювання нових ціннісних стратегій розвитку суспільства та особистості через реалізацію бібліотекою інформаційної, культуротворчої, ціннісно-орієнтаційної, освітньо-виховної, рекреаційної, реабілітаційної функцій.

Інноваційність медіапростору публічної бібліотеки забезпечується через: формування змістовно насиченого та креативного соціокультурного середовища громади, збагачення її культурного ландшафту, проактивне передбачення інформаційних, соціокультурних та дозвіллєвих потреб

користувачів; застосування потужного арсеналу засобів та форм індивідуальної, групової і масової бібліотечної діяльності, зокрема й в цифровому форматі. Реабілітаційна функція публічної бібліотеки набуває особливого значення як для ліквідації наслідків посттравматичного стресового розладу усіх прошарків населення в умовах російської агресії в Україні, так і для профілактики цифрової залежності користувачів внаслідок надмірного використання мережевих засобів комунікації.

ВИСНОВКИ

У процесі дослідження реалізовано мету дисертації, вирішено всі поставлені завдання, що дозволило дійти основних наукових висновків.

1. Тотальна цифровізація усіх галузей життєдіяльності соціуму, переваги новітніх мобільних медіа поставили під сумнів конкурентоздатність публічної бібліотеки як найдоступнішого соціокомунікаційного інституту, надійного каналу доступу до потужних і верифікованих інформаційних ресурсів, центру соціокультурної інфраструктури громад і регіонів. Важливою умовою життєздатності публічної бібліотеки в умовах цифрових трансформацій суспільства є формування нею інноваційного медіапростору, який буде приваблювати користувачів не лише комфортними умовами доступу до світових інформаційних ресурсів, але й можливостями творення та конструювання нового типу мережевої медіакультури. Незважаючи на складність і відповідальність нової місії публічної бібліотеки в цифровому суспільстві, аналіз бібліотекознавчих праць свідчить про відсутність фундаментальних досліджень, предметом яких є розроблення теоретико-методичних засад формування інноваційного медіапростору публічних бібліотек України в умовах цифрових трансформацій.

2. Контент-аналіз фахових публікацій та інтернет-ресурсів свідчить, що більшість публікацій українських бібліотекознавців присвячені розгляду окремих аспектів цифровізації бібліотечного виробництва та запровадження інноваційних соціокомунікаційних практик публічних бібліотек, опанування інструментарію проєктного менеджменту та підвищення кваліфікації бібліотечного персоналу через поширення кращого досвіду діяльності бібліотек у цифровому просторі. Цінними є результати досліджень, присвячених теоретичному узагальненню об'єктивних чинників розвитку цифрової підсистеми соціальних комунікацій, що призводять до диверсифікації базових функцій публічних бібліотек. Ці концепти, розглянуті дослідниками локально або в контексті інших проблем цифрових трансформацій бібліотечної діяльності, утворюють теоретико-методологічні засади для визначення особливостей і стратегій формування інноваційного медіапростору сучасних публічних бібліотек України.

3. Застосування пізнавальних можливостей соціокомунікативного, системного, структурно-функціонального підходів у взаємозв'язку з методами компаративного, термінологічного, контент-аналізу, узагальнення, систематизації, прогнозування, моделювання дозволили запобігти

фрагментарності й описовості розробки наукової проблеми сформувати цілісне уявлення про сутність, структуру та інноваційні властивості медіапростору публічної бібліотеки як комунікаційного феномена. Евристичний потенціал аксіологічного підходу дозволив довести необхідність актуалізації культуротворчої місії публічної бібліотеки, яка в умовах експансії штучного інтелекту має підтримувати баланс між технократичною та гуманістичною складовими бібліотечного медіапростору.

4. Формування цілісного уявлення про інноваційний медіапростір публічної бібліотеки передбачає розробку терміносистеми досліджуваної предметної області. У сучасних цифрових реаліях інноваційний медіапростір бібліотеки доцільно розуміти як комунікаційний феномен, що забезпечує комфортну мережну взаємодію в системі «бібліотека — користувач» і характеризується динамічністю, мобільністю, інтерактивністю, дистантністю. На розбудову бібліотекою медіапростору впливають стрімкий розвиток цифрових технологій та штучного інтелекту; конвергенція новітніми медіа засобів вербальної, аудіо- та візуальної комунікації; ускладнення медіа-ландшафту внаслідок заміни стаціонарних медіа мережними та мобільними аналогами. Ці об'єктивні чинники творення нової комунікативної реальності сприяють збагаченню асортименту інформаційних сервісів публічних бібліотек, спрямованих на задоволення всього спектру інформаційних, освітніх, соціокультурних, рекреаційних потреб користувачів. Соціокомунікаційні практики бібліотек в умовах тотальної цифровізації мають будуватися на принципах культуроцентризму, відкритого діалогу та просвітництва, комфортного й змістовного комунікаційного ландшафту, орієнтації на потреби та інтереси громади, що веде до покращення соціокультурних умов її життя та подолання загроз цифрової нерівності.

5. Поліфункціональність діяльності публічних бібліотек під впливом цифрових трансформацій потребує залучення сучасного інструментарію управління змінами, найефективнішим з яких є проєктний менеджмент. Передумовами застосування методології проєктного менеджменту в діяльності бібліотек визначено: динамічне зовнішнє середовище бібліотеки; складні та функціонально інтегровані інноваційні технології; необхідність координації взаємодії із зовнішнім середовищем та між структурними підрозділами усередині бібліотеки; наявність завдань із заданими параметрами: проєктним циклом, усіма видами ресурсів, часом і результатами. Запропоновано авторське визначення поняття *«менеджмент цифрових трансформацій бібліотеки»* як цілеспрямованої діяльності з формування стратегії та реалізації плану дій щодо цифровізації бібліотечно-інформаційного виробництва з метою переходу на якісно новий рівень комфортного дистанційного обслуговування користувачів.

6. Професійні компетентності сучасного бібліотечного фахівця є системним явищем і не обмежуються елементарними цифровими навичками. Складовими цифрової компетентності бібліотекаря визначено: комп'ютерну, інформаційну та медіаграмотність; майстерне володіння сучасними цифровими технологіями; вміння підтримувати цифрову безпеку та мережевий етикет; здатність до ефективної взаємодії та командної співпраці у цифровому

середовищі; володіння навичками профілактики цифрової залежності користувачів; здатність до рефлексії та самооцінювання рівня власного професійного самовдосконалення в умовах цифрових трансформацій. Використання в науковому дискурсі терміну «цифровий бібліотекар» потребує авторського уточнення його визначення: *Цифровий бібліотекар* – бібліотечний фахівець, професійна діяльність якого відбувається в цифровому медіапросторі бібліотеки, спрямована на забезпечення онлайн-комунікації як умови дистанційного доступу користувачів до бібліотечно-інформаційних ресурсів та сервісів, подолання цифрової нерівності та формування цифрової грамотності громадян. Необхідність оновлення змісту бібліотечної освіти у напрямі поглибленого набуття майбутніми бібліотекарями цифрових компетентностей зумовила розробку дисертантом та уведення до навчального плану підготовки здобувачів зі спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» освітньої компоненти «Інноваційний медіапростір сучасної бібліотеки».

7. Професійна комунікація бібліотечних фахівців щодо репрезентації та поширення кращих практик інноваційної діяльності здійснюється на рівні формальної та неформальної взаємодії. Найефективнішим інструментом обміну досвідом є метод «кращих практик» (best practice) – формалізація унікального інноваційного досвіду, який у бібліотечній діяльності спрямований на виявлення і поширення між колегами цікавих, ефективних та перспективних програм та проєктів, які успішно реалізуються в сучасних бібліотеках і мають позитивний ефект. Необхідність розширення професійних комунікацій між бібліотечними фахівцями у питаннях, які стосуються обміну досвідом щодо формування інноваційного медіапростору бібліотек, зумовила актуальність створення на платформі Фейсбук ініціативної групи «Інноваційний медіапростір бібліотеки» для активізації професійного спілкування бібліотекарів, обміну ідеями, інноваціями, обговорення та пошуку спільних рішень у вирішенні проблем цифрових трансформацій бібліотек.

8. Концептуальна модель формування інноваційного медіапростору публічної бібліотеки відбиває два структурні рівні, що діалектично взаємопов'язані один з одним та утворюють цифрове оточення, в якому здійснюється ефективна соціокомунікаційна взаємодія між бібліотекою та користувачами щодо виробництва та споживання інформаційних продуктів і послуг, реалізації сутнісних функцій бібліотечного соціального інституту. Техніко-технологічний рівень має такі базові складові: цифрова інфраструктура, що забезпечує виробництво та надання бібліотечно-інформаційних продуктів та послуг; цифровий контент як когнітивне ядро соціокультурних практик публічних бібліотек; цифровий бібліотекар як кваліфікований менеджер виробництва та реалізації користувачам дистантних бібліотечних сервісів.

Соціокомунікаційний рівень медіапростору публічної бібліотеки утворюється в процесі реалізації бібліотекою її базових функцій, що призводить до формування змістовно насиченого та креативного соціокультурного середовища громади, збагачення її культурного ландшафту, нівелювання впливу надмірного інформаційного та психологічного

перевантаження, соціального конструювання нових ціннісних стратегій розвитку суспільства та особистості в умовах панування штучного інтелекту.

Зважаючи на поліфункціональність діяльності публічних бібліотек в умовах цифровізації суспільного життя та актуалізацію нових вимог до рівня професійних компетентностей бібліотечних фахівців, перспективи подальших досліджень бачаться в напрямі обґрунтування й розробки Професійного стандарту фахівця з бібліотечно-інформаційної діяльності.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

Статті, опубліковані у наукових фахових виданнях України:

1. Хрущ С. С. Інноваційний медіапростір сучасної бібліотеки. *Цифрова платформа: інформаційні технології в соціокультурній сфері.* 2021. № 2. С. 187–194.
2. Хрущ С. С. Використання технологій доповненої реальності у сучасних медіатеках. *Цифрова платформа: інформаційні технології в соціокультурній сфері.* 2022. Том 5. № 1. С. 144–150.
3. Хрущ С. С. Інноваційний медіапростір сучасної бібліотеки: аксіологічні орієнтири функціонування. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук.* 2022. № 9. С. 70–78.
4. Хрущ С. С. Концептуальна модель інноваційного медіапростору бібліотеки. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2022. № 3. С. 20–26.
5. Хрущ С. С. Медіатека як ресурсний центр забезпечення якості освітнього процесу. *Цифрова платформа: інформаційні технології в соціокультурній сфері.* 2022. Том 5. № 2. С. 270–276.

Статті в зарубіжних наукових виданнях,
що входять до міжнародних наукометричних баз:

6. Khrushch S., Chaikovska O., Volynets V., Kushnarov V. Virtual space of the library in the conditions of digital transformation, *ICERI 2021 Proceedings*, pp. 6859–6866.

Здобувачу належить третя частина праці, а саме інформація про: розвиток віртуального простору бібліотеки; нові форми роботи та засоби комунікації із читачем у практиці сучасних бібліотек; трансформацію бібліотеки в інформаційному суспільстві, діяльність бібліотек в умовах пандемії COVID-19.

7. Tolmach M., Chaikovska O., Khrushch S., Kotsiubivska K., Trach Y. (2023). Organization of Training in the Art Education Institution in the Context of the COVID-19 Pandemic. In: Yang, XS., Sherratt, S., Dey, N., Joshi, A. (eds)

Proceedings of Seventh International Congress on Information and Communication Technology. Lecture Notes in Networks and Systems, vol 464. Springer, Singapore.

Здобувачу належить аналіз проблеми дистанційного навчання у ЗВО України, в тому числі в закладах мистецької освіти, а також частина розділу, що відображає досвід впровадження ІКТ в освітній процес КНУКіМ.

8. Trach Y., Tolmach M., Chaikovska O., Khrushch S., Kotsiubivska K., Kushnarov V. (2023). Hybrid Art as a Result of Synthesis of Art and Technologies. In: Nagar, A.K., Singh Jat, D., Mishra, D.K., Joshi, A. (eds) *Intelligent Sustainable Systems*. Lecture Notes in Networks and Systems, vol 579. Springer, Singapore.

Здобувачу належить аналіз явища гібридизації мистецтва і технологій, а також демонстрація окремих видів нових мистецьких практик на прикладі наукового мистецтва.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

9. Хрущ С. С. Проблеми сталого розвитку діяльності бібліотек як соціокультурного інституту. *Траєкторії сталого розвитку українського суспільства: особистість і культура* : зб. наукових доп. V міжнар. наук.-практ. конф., (м. Маріуполь, 15 листоп. 2019 р.). Маріуполь, 2019. С. 162–167.

10. Хрущ С. С. Сучасна бібліотека як елемент глобального інформаційного простору. *Участь бібліотек у збереженні культурної спадщини та відновленні історичної пам'яті народу*: зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф., (м. Київ, 7 листоп. 2019 р). Київ, 2019. С. 320–329.

11. Хрущ С. С., Гайсинюк Н. А. Бібліотека як мультиформатне медіасередовище. *Інформаційні технології в культурі, мистецтві, освіті, науці, економіці та бізнесі*: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції. Київ, 2020. С. 282–284.

Здобувачу належить половина тез.

12. Хрущ С. С., Гайсинюк Н. А Технології соціальних мереж в бібліотечній діяльності. *Інформаційні технології в культурі, мистецтві, освіті, науці, економіці та бізнесі*: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції. Київ, 2020. С. 280–282.

Здобувачу належить половина тез.

13. Хрущ С. С. Вплив процесів цифрової трансформації на діяльність бібліотек. *Інформаційні технології в соціокультурній сфері, освіті та економіці* : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції студентів і молодих учених. Київ, 2020. С. 78–81.

14. Хрущ С. С. Розвиток цифрових освітніх хабів у бібліотеках України. *Інформаційні технології в культурі, мистецтві, освіті, науці, економіці та бізнесі* : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції. Київ, 2020. С. 439–442.

15. Хрущ С. С. Інформаційний простір бібліотеки – розширення можливостей. *Інформаційні технології в соціокультурній сфері, освіті та економіці* : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. студентів і молодих учених (м. Київ, 19-20 квітня 2022 р.). Київ, 2022. С. 184–186.

16. Хрущ С. С. Від традиційних носіїв інформації – до електронного: створення медіатек. *Інформаційні технології в культурі, мистецтві, освіті, науці, економіці та бізнесі* : матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції. (м. Київ, 20-21 квітня 2022 р.). Київ, 2022. С. 61–63.

Праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

17. Хрущ С. С. Медіатека як науково-освітній інтерактивний простір. *Молодий вчений*. 2019. Вип. № 11(75). С. 821-824.

18. Хрущ С. С., Островська В. М. Методи виявлення інформаційно-психологічних впливів в соціальних мережах. *Цифрова платформа: інформаційні технології в соціокультурній сфері*. 2019. Вип. 3. С. 60–74.

Здобувачу належить половина тез.

19. Хрущ С. С., Чайковська О. А., Толмач М. С. Методи аналізу комунікацій в соціальних мережах. *Інформаційні технології в культурі, мистецтві, освіті, науці, економіці та бізнесі* : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції Київ, 2020. С. 92–95.

Здобувачу належить третя частина тез.

20. Хрущ С. С. Іващенко О. Л., Подгаєцька В. В. Роль цифрових бібліотек в організації електронного навчання. *The 13th International scientific and practical conference «Modern science: innovations and prospects» (September 18-20, 2022)*. SSPG Publish, Stockholm, Sweden. 2022. 327 p. P.139-142.

Здобувачу належить третя частина тез.

АНОТАЦІЯ

Хрущ С. С. Формування інноваційного медіапростору в публічних бібліотеках України. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук із соціальних комунікацій зі спеціальності 27.00.03 – книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство. – Київський національний університет культури і мистецтв, Міністерство освіти і науки України. Київ, 2023.

Дисертаційне дослідження присвячене виявленню основних системоутворюючих елементів, які формують інноваційний медіапростір сучасної бібліотеки. Розроблено концептуальну модель формування інноваційного медіапростору сучасної бібліотеки. Акцентовано на тому, що формування інноваційного медіапростору бібліотеки потребує відповідних компетентностей бібліотечного фахівця, які не обмежуються набуттям елементарних навичок цифрової грамотності і потребують системного підходу.

Ключові слова: інноваційний медіапростір бібліотеки, аксіологічний підхід, соціально-комунікативні практики бібліотек, функції бібліотек, інформаційні потреби користувачів, компетентності бібліотечного фахівця, інновації, цифровізація, цифрові трансформації бібліотек, проєктний менеджмент, професійні комунікації.

SUMMARY

Khrushch S. S. Formation of innovative media space in public libraries of Ukraine. – Qualifying scientific work on manuscript rights.

Thesis for the Candidate of Science Degree in Social Communications in specialty 27.00.03 – Book Science, Library Science, Bibliography (27 – social communications). – Kyiv National University of Culture and Arts, Ministry of Education and Science of Ukraine. Kyiv, 2023.

The dissertation is devoted to the identification of the main system-forming elements, which in the relationship and mutual influence form the innovative media space of the modern library and to justify the conceptual model of the innovative media space of the library based on them.

The innovative media space of a modern library is a collection of technical and technological and software tools of library activity, formed in the process of digital transformations of the library, aimed at meeting the informational and social-communicative needs of citizens, determined by their professional and public activities, education, leisure, daily life, tasks of personal growth and communication.

Socio-communicative practices of libraries in the conditions of digitalization are conscious and expedient activities aimed at satisfying the informational, socio-cultural needs of citizens, their social interests, which leads to the improvement of the socio-cultural living conditions of citizens in the conditions of digital transformations of society.

The content of social and communicative practices of libraries using digital technologies is in line with innovative information, educational and leisure services, characterized by a variety of forms and methods of activity and the relevant use of digital technologies for its implementation.

A necessary condition for the formation of librarians' readiness to carry out transformations is professional communication and the presentation and dissemination of best practices of innovative activity.

Generalization and dissemination of innovative experience of library activity is carried out both through formal communications (publications, information and resource support), and informal professional communications. These professional communication processes complement each other.

The formation of the library's innovative media space requires the relevant competencies of a library specialist, which is a complex phenomenon that is not limited to the acquisition of elementary digital literacy skills and requires a systematic approach.

The professionalism of a modern librarian is a necessary component of the effective innovative development of libraries. Forms and means of professional development and self-education of modern librarians have been identified. For the curriculum of training students in the specialty «Information, library and archival affairs», the working program of the educational discipline «Innovative media space of the modern library» is proposed.

The set of properties and aspects of the functioning of the innovative media space of the modern library, internally connected, which in their unity and interconnection form its conceptual (structural-functional) model, is recorded.

The conceptual model of the innovative media space of libraries is based on the following provisions:

– the theoretical and methodological foundations of the development of the formation of the innovative media space of libraries are based on the following concepts in their relationship and mutual influence: digital technologies as the basis of the formation of the media space of the library, the task of social and communicative activity of the library in the digital media space and the competence of the library specialist;

– the evolution of the functioning of the innovative media space of the library should take place in accordance with the general processes of digitalization of society, the development of the theory and practice of librarianship and librarianship, and be actualized in IT projects for the introduction of digital technologies in libraries and the acquisition by library specialists of the necessary competencies for their use.

Keywords: innovative media space of the library, axiological approach, social and communicative practices of libraries, functions of libraries, information needs of users, competences of the library specialist, innovations, digitization, digital transformations of libraries, project management, professional communications.